

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIIIC ING SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIIIC ING SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

ENDANG TRI WAHYUNINGSIH (13020114085), Prof. Dr. UDJANG PAIRIN M. BASIR, M.Pd
PENDIDIKAN BAHASA DAN SASTRA DAERAH (JAWA)
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI SURABAYA

ABSTRAK

Adhedhasar observasi ing SMPN 2 Sumbergempol mligine siswa kelas VIIIC partisipasi lan ketuntasan siswa sajroning pasinaon aksara Jawa mligine nulis sandhangan wyanjana akeh sing durung tuntas kanthi biji sangisore 75. Siswa kang durung tuntas ing kompetensi nulis aksara Jawa umume sajroning pasinaon dheweke durung nguwasahi materi lan partisipasi ing proses pasinaon pasif. Dadi kanggo mrantasi perkara iku, kudu nggunakake maneka cara variasi. Siswa akeh sing durung bisa ngecakake sandhangan wyanjana ing tembung, frase, lan ukara. Faktor modhel penyajian lan evaluasi asil sinau raket gegayutane karo minat sinau bocah. Saka asil pengamatan saka kanca guru-guru basa Jawa, isih akeh para dwija basa Jawa kurang variatif anggane mulang.

Adhedhasar saka lelandhesane panliten kasebut, underaning panliten bisa karumusake kaya iki; (1) Kepriye undhake aktivitas guru sajroning pasinaon nulis sandhangan wyanjana, (2) Kepriye undhake aktivitas siswa sajroning pasinaon nulis sandhangan wyanjana, (3) Kepriye undhake asile pasinaon siswa sajroning nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi *Modhel Pasinaon Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIC SMPN 2 Sumbergempol? Tujuan saka panliten iki tumrap pengembangan kemampuan siswa marang panulisan sandhangan wyanjana aksara Jawa; (1) Ngasilake dheskripsi undhake aktivitas guru sajroning pasinaon nulis sandhangan wyanjana, (2) Ngasilake dheskripsi undhake aktivitas siswa sajroning pasinaon nulis sandhangan wyanjana, lan (3) Ngasilake dheskripsi undhake asile pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi *Modhel Pasinaon Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIC SMPN 2 Sumbergempol.

Ngumpulake dhata minangka sawijining upaya kanggo ngumpulake katrangan kang nyata lan bisa dipertanggung jawabake kanggo kebutuhan panliti. Pengumpulan dhata iki nduweni tujuan kanggo ngolehake dhata kang nyata, *reliabel*, lan *akurat* kang ana gandhenge karo panliten. Teknik sing digunakake kanggo nglumpukake dhata sajroning panliten iki yaiku observasi, lan tes. Panliten iki nggunakake analisis deskriptif kuantitatif yaiku analisis kanthi ndheskripsikake asil panliten kang arupa angka-angka. Langkah umum analisis dhata iki ditindakake kanthi linandhesan instrumen kang digunakake kanggo nglumpukake dhata. Dhata sing wis kasil diklumpukake, dianalisis kanthi rumus tartamtu kanggo mangerteni kualitas pasinaon type TAI sing dikembangake.

Adhedhasar asile panliten nudhuhake anane undhak-undhakan biji sajrone pasinaon nulis aksara Jawa mawa sandhangan wyanjana Aktivitas guru lan siswa nudhuhake anane undhak-undhakan ing siklus 2, semana uga biji siswa uga ana undhak-undhakan. Ing siklus 2 diolahake biji rata-rata kelas VIIIC yaiku 80, kanthi ketuntasan klasikal 80,8%. Persentase observasi aktivitas siswa oleh pambiji 74%, banjur aktivitas guru 86%. Saka asil kang diolahake kasebut nudhuhake yen kanthi modhel pasinaonTAI ana undhak-undhakan kang dumadi ing saben kriteria. Saka asil sinau siswa lan ketuntasan klasikal, siswa wis bisa nggayuh KKM lan ketuntasan klasikal kang ditemtokake yaiku 75, lan 75%. Adhedhasar asile nile nudhuhake kanthi nggunakake pasinaon type TAI bisa ngundhakake ketuntasan sinau siswa.

Tembung-tembung wigati: pasinaon, sandhangan wyanjana, Type Team Accelerated Instruction (TAI)

**PURWAKA
Lelandhesane Panliten**

Sinau nulis aksara Jawa iku wujud saka ketrampilan kang penting jroning urip bebrayan, embuh iku ing donyaning pendhidhikan. Panliten iki ngrembug ngenani sandhangan wyanjana kang nduweni aturan sing beda. Siswa akeh sing jumbuh endi sing wayahe nggunakake pasangan lan endi sing kudune nggunakake sandhangan wyanjana (*cakra,*

keret, pengkal). Adhedhasar observasi ing SMPN 2 Sumbergempol mligine siswa kelas VIIIC partisipasi lan ketuntasan siswa sajrone Pasinaon aksara Jawa akeh sing durung tuntas kanthi biji sangisore 75. Faktor modhel penyajian lan evaluasi asil sinau raket gegayutane karo minat sinau bocah.

Tata cara mulang konvensional, pasinaon isih lumaku ing siswa diutus nyathet, banjur dikon mangsuli pitakonan saka teks mau. Para siswa

nggantungake jlentrehan saka guru saengga pawarta sing dipikolehi amung winates lan pola pikir siswa ora bisa ngrembaka. Guru ora nggunakake modhel pasinaon (metode, type pasinaon, pendekatan, lan teknik) nalika njlentrehake plajaran kang bisa narik kawigaten, nduweni tantangan, lan ora malehi sarta bisa ditampa dan diminati karo siswa .

Modhel pasinaon sing bisa ditrapake kanggo ningkatake kemampuan siswa nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa yaiku modhel pasinaon kooperatif *Type Team Accelerated Instruction (TAI)*. Kanthi nggunakake modhel pasinaon kooperatif *Type TAI* siswa bakal nduweni kebebasan kanggo tumindak, diskusi, lan saling wenehi informasi kanggo ngerteni sawijine konsep panulisane sandhangan wyanjana.. Asile pasinaon ngengingi sandhangan wyanjana kanthi nggunakake modhel pasinaon kooperatif type TAI bisa kasil, kabukten saka anane undhak-undhakan biji siswa, aktivitas guru, lan aktivitas siswa. Anane undhak-undhakan biji lan aktivitas nudhuhake upaya kanggo ngundhakake pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon Kooperatif *Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol wis tuntas.

Underane Panliten

Adhedhasar saka lelandhesane panliten kasebut, underaning panliten bisa karumusake kaya iki.

- (1) Kepriye undhake aktivitase guru sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol?
- (2) Kepriye undhake aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol?
- (3) Kepriye undhake asile pasinaon siswa sajrone nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol?

Pamecahe Masalah

Modhel pasinaon TAI nengenake nyambut gawe klompok uga individu. Kanthi nyambut gawe klompok siswa bisa luwih aktif, kreatif lan duweni tanggung jawab marang anggota klompok lan saben anggota klompok kudu bisa ngoreksi asile kancane. Panggunane metodhe TAI ing pasinaon bisa narik kawigaten siswa supaya nduweni greget kanggo sinau nulis aksara Jawa mawa sandhangan wyanjana.

Hipotesis Tindakan

Hipotesis tindakan lan rencana pemecahan masalah kanthi ngetrapake sawijining Modhel

Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* bisa ngundhakake kemampuan siswa sajrone pamulangan nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol.

Tujuan Panliten

Tujuan saka panliten iki ,yaiku

- 1) Ngasilake dheskripsi undhake aktivitas guru sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol.
- 2) Ngasilake dheskripsi undhake aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol.
- 3) Ngasilake dheskripsi undhake asile pasinaon nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* siswa kelas VIIIIC SMPN 2 Sumbergempol.

Paedah Panliten

Bebarengan karo tujuan panliten, panliten iki dimanfaatake kanggo rong kepentingan. Kaloro cara kasebut kanthi teoritis lan kanthi praktis.

Paedah Teoritis

Kanthi teoritis, panliten iki nduweni paedah kanggo awèh sumbangan ilmu ngenani pasinaon nulis aksara Jawa mligine sandhangan wyanjana ing sekolah kanthi Modhel Pasinaon *Kooperatif Type Team Accelerated Instruction (TAI)* sajrone proses pasinaon.

Paedah Praktis

Panliten iki menehi kawruh marang guru ngenani teknik pasinaon, kang luwih inovatif, ningkatake profesionalisme guru lan ningkatake kuwalitas pasinaon, guru bisa menehi informasi kanggo siswa, lan guru bisa ngundhakake keaktifan siswa sajrone proses *belajar mengajar*.

Siswa bisa ngembangake kemampuan nalar, *pemecahan masalah*, lan *kemampuan intelektual*, siswa bisa nemokake strategi *pemecahan masalah*, siswa bisa kalatih daya elinge, imajinasine, lan konsentrasine murih luwih kamotivasi sarta minat marang pasinaon aksara Jawa, lan panliten iki uga dikarepake bisa menehi panyengkuyung siswa kanggo ningkatake prestasine sajrone mata plajaran basa Jawa mligine aksara Jawa.

Mutu pendidikan ing sekolahan ningkat amarga guru uga ningkatake kemampuan sajrone pamulangan, mutu pendidikan ing sekolah ningkat amarga prestasi siswa ningkat, lan sekolah bisa menehi inovasi anyar sajrone nuwuhake sistem pamulangan siswa aktif, kreatif, lan nyenengake.

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIII C SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

Wewatese Tembung

Nulis yaiku kawasisan jroning proses pangolahan lan pamedhare gagasan kanthi runtut, logis, lan nduweni makna saengga bisa menehi pemahaman imajinatif marang pamaose kanthi maksimal (Lado sajrone Basir, 2010: 29).

- (1) Aksara Jawa lumrahe uga disebut Dentawyanjana. Denta tegese untu lan Wyanjana tegese aksara. Dadi Dentawyanjana salugune ateges aksara untu, nanging lumrahe ditegesi carakan, yaiku urut-urutaning aksara Jawa cacah 20, wiwit saka ha tekan nga (Padmosoekotjo, 1986: 13).
- (2) Sandhangan wyanjana yaiku cakra (gugus konsonan “r”, keret gugus konsonan “r” dipepet, pengkal gugus konsonan “y”) ((Padmosoekotjo, 1986:14).
- (3) TAI yaiku sajrone tim Pasinaon sing anggotane patang siswa kang nduweni kemampuan heterogen lan wenehi panghargaan kanggo tim sing nduweni nile sing apik (Slavin sajrone Suyitno, 2007:10).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Panliten Sadurunge kang Saemper

“Upaya Peningkatan, Keterampilan Membaca Wacana Berhuruf Jawa menggunakan Model Kooperatif Type Team Assisted Individualization (TAI) pada Siswa Kelas VIII C SMPN 7 Purworejo Tahun Ajaran 2012/2013” anggitané Yudi Widiyono saka Universitas Muhammadiyah Purworejo. Tujuan panliten iki njlentrehake tata urutane pasianon maca aksara Jawa kanthi modhel TAI marang siswa kelas VIII C SMPN 7 Purworejo, jlentrehake motivasi belajar siswa marang pangetrapane modhel TAI sajrone maca wacana kanthi akasara Jawa, jentrehake asile pasinaon siswa sawise nggunakake modhel pasinaon TAI. Subjek panliten siswa kelas VIII C SMPN 7 Purworejo kanthi cacah 31. Asile panliten nudhuhake anane undhak-undhakan sajrone aktivitas siswa lan guru, anane motivasi pasinaon siswa lan asile tes nudhuhake anane undhak-undhakan. Siklus 1 nudhuhake 76,6% asil biji siswa lan 80% aktivitas guru, dene siklus 2 nudhuhake 93,3% asile tes siswa lan 100% aktivitas guru. Adhedhasar skor nudhuhake pangetrapane modhel TAI bisa ngundhakake kewasisane siswa sajrone maca wacana aksara Jawa.

Adhedhasar panliten sing wis ditindakake, mula ing panliten iki bakal kaandharake kepriye panampane siswa lan pengaruhe modhel TAI sajrone nyinaoni aksara Jawa sandhangan wyanjana. Metodhe pasinaon TAI dikajabake bisa ngundhakake aktivitas siswa, guru, lan bisa ngundhakake kewasisane siswa sajrone nulis sandhangan wyanjana

Katrampilan Nulis

Nulis yaiku tumindak nglairake gagasan utawa pikiran lumantar tulisan. Saliyane iku, nulis minangka sawijining katrampilan basa kang digunakake kanggo komunikasi kanthi ora langsung lan ora adhep-adhepan karo wong liya sing diajak guneman kanthi sarana tulisan (Sanjaya, <http://www.sarjanaku.com/2011/08/pengertian-menulis-menuru.html>) (diakses tanggal 23/03/15, pukul 15:12)). Dadi, nulis yaiku katrampilan basa kang proses pangolahan lan pamedhare gagasan lumantar tulisan kanthi runtut, logis, lan duweni makna, lan bisa digunakake kanggo komunikasi.

Nulis iku wigati banget jroning pendhidhikan amarga nggampangake siswa anggone mikir lan ngrembakake gagasan uga bisa nuwuhake anggone mikir kanthi kritis. Katrampilan iki minangka katrampilan kang kompleks lan mbutuhake saperangan pengetahuan lan katrampilan. Katrampilan iki dudu katrampilan kang bisa langsung diduweni nanging mbutuhake latihan sing kerep lan praktek

Pasinaon Kooperatif Type TAI

Pasinaon kooperatif type TAI iki diandharake dening Selvin, TAI nggabungake pasinaon kooperatif karo individual. Siswa digolongake adhedhasar urutan kemampuan individual adhedhasar asil tes penempatan lan maju kanthi kemampuan sing diduweni. Siswa nduweni tanggung Jawab ngoreksi garapan siswa lan ana giliran bahan ajar, guru bias nggunakake wektu pelajaran kanggo mresentasikake pelajaran ing kelompok-kelompok cilik saka maneka tim sing sinau pokok bahasan sing padha.

Aksara Jawa lan Sandhangan Wyanjana

Aksara Jawa minangka salah siji wujud idhentitas lan warisan budaya kang diduweni masyarakat Jawa. Miturut Padmosoekotjo (1986: 13) aksara Jawa iku diarani Dentawyanjana ateges aksara untu, nanging lumrahe ditegesi carakan, yaiku urut-urutaning aksara Jawa wiwit saka ha tekan nga. Saka sakabehane iku mau padha nduweni tata aturan dhewe-dhewe sajrone panulise.

a H	nN	cC	rR	kK
fF	tT	sS	wW	lL
pP	dD	jJ	yY	vV
mM	gG	bB	qQ	zZ

Saka aksara-aksara legena ing ndhuwur uga nduweni pasangan dhewe-dhewe. Saliyane iku sajrone aksara Jawa uga nduweni sandhangan, angka Jawa, aksara swara, aksara murda, aksara rekan lan sandhangan wyanjana. Saka sakabehane iku

mau padha nduweni tata aturan dhewe-dhewe sajrone panulise.

Miturut Antunshono (1953:143) sandhangan wyanjana ana telung warna yaiku

- (1) Cakra : minangka sesulihe panjingan” ra”.
Cakra iku mènèhi wanda /ra/ ing sawijining aksara. Aksara sing wis ditambahi cakra uga bisa didokoki sandhangan swara manèh.
 Panjingan “ra” (r) nganggo cakra wujud : -----]

Sandhangan **cakra** ditulis ing sangisore aksara legena.

Tuladha : krasa= k] s

Tuladha liya : putra, cakra, patra, sigra, mrana, brana, krupuk,

- (2) Keret: minangka sesulihe panjingan” ra” lan pepet
Keret iku mènèhi wanda /re/ ing sawijining aksara.
 Panjingan re (>) nganggo keret wujud : -----}

Sandhangan **keret** ditulis ing sangisore aksara legena.

Tuladha : sregep = s} gep\

Tuladha liya : kreteg, trenyuh, prenthul, prenjak, grendul,

- (3) Pengkal: minangka sesulih panjingan ya
Péngkal iku mènèhi wanda /ya/ ing sawijining aksara, mèmper cakra. Aksara sing wis ditambahi cakra uga bisa didokoki sandhangan swara manèh, ya kaya cakra.
 Panjingan ya (y) nganggo *pengkal* wujud: ----- -----

Sandhangan **pengkal** ditulis ing sangisore aksara legena.

Tuladha : setya = set-

Tuladha liya : kyai, ambyah, ambyur, kepyur, sempyok,

Pigunane sandhangan wyanjana yaiku kanggo nulis huruf Jawa kang wandane karaketan panjingan ra, re lan ya.

METODHE PANLITEN

Subjek, Papan Panggonan, lan Wancine Panliten

Panliten iki kalebu panliten PTK , mula subjek lan settinge kudu ditemtokake. Panliten iki ditindakake kanthi subjek siswa kelas VIIC. Pamillihhe subjek kelas VIIC jalaran kelas iki nduweni masalah ngenani pasinaon nulis aksara Jawa mligine ngenani sandhangan wyanjana. Panliten ditindakake kanggo nuntasake apa sing dadi masalah sing dialami siswa.

Papan panggonan ing SMPN 2 Sumbergempol Tulungagung, kang dununge ana ing Desa Junjung, Kecamatan Sumbergempol. Pamilihe papan panggonan panliten supaya anggone nindakake panliten iku luwih gampang jalaran minangka papan

panggonan tugas ngajar saben dinane lan kanggo sarana nuntasake masalah sing ana ing siswa sajrone ngetrapake sandhangan wyanjana sajrone ukara.

Panliten ditindakake ing wulan Agustus lan September 2015, semester ganjil tahun 2015/2016. Panliten ditindakake sajrone 2 siklus. Saben siklus sapatemon (satu kali pertemuan), kanthi tetimbangan: a) Ing panliten iki siswa dituntun kerja kelompok kanthi *kemampuan* sing *heterogen*; b) Wektu sing winates. Ing panliten tindakan kelas kanthi nggunakake metodhe TAI sajrone nulis sandhangan wyanjana. Wondene jadwal anggone nindhakake ing jadwal iki: ing ngisor iki:

No.	Dina lan tanggal	Kang ditindakake
1.	Selasa, 11 Agustus 2015	Proposal
2.	Selasa, 18 Agustus 2015	Patemon 1 (siklus I)
3.	Selasa, 25 Agustus 2015	Patemon 2 (siklus II)
4.	Selasa, 11 September 2015	Gawe laporan

Rancangan Panliten

Panliten iki kalebu panliten PTK yaiku sawijining panliten kang ditindakake ing kelas (Arikunto, 2011:2). PTK mujudake sawijining panliten kelas kang tujuwane kanggo ndandani mutu pamulangan utawa pasinaon kanthi cara ndandani prodhuk pamulangan kang wis ana supaya bisa luwih efektif. Sajrone PTK type Pasinaon iki panliten ditindakake kanthi 2 siklus, kang saben sikluse kudu ana 4 tahapan kang kudu dilakoni

Tahap ngancang pamulangan (*plan*), sajrone tahap iki panliti ngandharake ngenani apa bae kang dibutuhake lan bakal ditindakake sajrone panliten. Bisa diarani tahap iki medharake rancangan (rencana) sawijining tumindak kang ngandhut ngenani apa, kena apa, kapan, ing ngendi, dening sapa lan kepriye tumindak kasebut ditindakake.

Tahap nindakake pamulangan (*action*) yaiku wujud implementasi utawa ngetrapake saka rancangan kang wis dirancang sadurunge. Siklus 2 digunakake kanggo ningkatake kewasisane nulis aksara Jawa sandhangan wyanjana. Pasetemon 2x 40 menit siswa manfaatake wektu kanggo ngasah kawasisane nggunakake basa kanthi anane guru minangka *fasilitator* siswa.

Tahap observasi (*observe*) yaiku sawijining tumindak kanggo ngamati apa bae kang dumadi sajrone panliten minangka dampak saka tumindak kang dipilih. Sajrone pasinaon nggunakake sandhangan wyanjana guru panliti lan guru kolaborator niliti (*mengamati*) swasana pasinaon.

Tahap refleksi (*reflection*) minangka sawijining kagiyatan kanggo ndudut apa kang wis ditindakake. Panliti nindakake analisis lan tetimbangan asil utawa dhampak saka tindakan kang ditindakake. Ing

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIII C SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

kene ngandhut kakurangan lan kaluwihan saka tindakan kang dipilih. Asile dhiskusi dicathet dening guru panliti saperlu kanggo nemtokake masalah kang perlu didandani/ dibeciki. Bab iki diperlokake kanggo nemtokake tumindake pasinaon ing siklus I sabanjure siklus II.

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber dhata sajrone panliten yaiku saka endi dhata kasebut dipikolehi (Arikunto, 2010:172). Sajrone panliten iki dhata dipikolehi kanthi cara nganalisis dhata kang ana. Dhata-dhata kasebut arupa dhata observasi lan dhata asil sinau siswa. Sumber dhata ing kene yaiku saka siswa lan guru bidang studi minangka observer nalika proses pamulangan lumaku. Salaras karo masalah kang dirumusaké, dhata sajrone panliten iki arupa aktivitasé siswa, aktivitasé guru, lan biji asil tes pasinaon.

Instrumen Panliten

Instrumen yaiku piranti sing digunakake sajrone nglumpukake dhata supaya luwih jangkep, cermat, lan sistematis saengga luwih kepenak dianalisis. Instrumen kang digunakake sajrone panliten arupa observasi aktivitas guru lan siswa.

1) Lembar Observasi Aktivitas Siswa lan Guru

Lembar observasi aktivitas guru lan siswa mujudake dheskripsi aktivitas guru lan siswa saka asil observasi ngenani proses pamulangan basa Jawa sajrone nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa kanthi nggunakake Pasinaon type TAI. Instrumen iki digunakake dening observer kanggo menehi pembiji nalika panaliti nindakake proses pamulangan.

2) Soal Tes

Tes kang digunakake ing kene yaiku tes sadurunge lan sawise nggunakake tes tulis lan lisan kang diwenehake menyang siswa. Tes iki nduweni piguna yaiku kanggo meruhi tingkat efektivitas panggunane Pasinaon type TAI iki kang diukur saka asil sinau siswa. Tes ing kene arupa soal-soal ngenani sandhangan wyanjana aksara Jawa kang ana ing lembar penilaian.

Teknik Nglumpukake Dhata

Nglumpukake dhata mujudake perangan kang wigati ing sajrone panliten. Teknik sing digunakake kanggo nglumpukake dhata sajrone panliten iki yaiku observasi lan tes.

1) Observasi

Observasi yaiku migatekake samubarang kanthi nggunakake mata. Arikunto (2010:199) mratelakake menawa observasi nyakup kagiyatan nggatekake marang sawijining objek kanthi nggunakake sakabehing alat indra. Observasi kang digunakake sajrone panliten iki, yaiku observasi aktivitas siswa lan observasi aktivitas guru.

2) Tes

Tes yaiku daftar pitakonan utawa latihan kang digunakake kanggo ngukur katrampilan, intelegensi,

kawasisan utawa bakat kang diduweni pawongan utawa klompok (Arikunto, 2010: 193). Mula saka iku, tes bisa digunakake minangka alat kanggo ngukur katrampilan, *intelegensi*, lan bakat kang diduweni individu utawa klompok.

Langkah Umum Analisis Dhata

Langkah umum analisis dhata diandharake ing ngisor iki.

- 1) Nglumpukake dhata kang wis ana adhedhasar jinise, kanggo nggampangake anggone ngecek dhata mengkone.
- 2) Dhata-dhata kang wis diklumpukake mau diitung utawa dianalisis miturut rumus kang wis ditemtokake sadurunge.

Yen tahap analisis wis dilakoni mula sabanjure yaiku nindakake interpretasi saka asil analisis kasebut. Ing tahap iki panliti narik dudutan lan intisari saka sakabehe tahapan ing panliten kang wis dilakoni. Saka kene bisa diweruhi ngenani asil panliten pangembangan iki efektif apa ora.

Teknik Analisis Dhata

Panliten iki nggunakake analisis dheskriptif kuantitatif yaiku analisis kanthi ndheskripsikake asil panliten kang arupa angka-angka.

1) Analisis Asil Observasi Aktivitas Guru lan Siswa

Dhata asil observasi aktivitas guru lan siswa dianalisis kanthi rumus:

$$P = f / N \times 100\%$$

Katrangan:

P = persentase frekuensi kedadayan kang tuwuh

f = frekuensi (akehe) aktifitas sing tuwuh

N = jumlah sakabehe aktifitas (Indarti, 2008:26)

Saka asil analisis kasebut bisa diweruhi yen type Pasinaon kang dikembangake layak utawa ora yen selaras karo skala kualifikasi panliten tartamtu. Bab kasebut kang dituduhake kanthi skala likert kang wis dimodhifikasi kaya ing tabel.

Tabel Skala Kualifikasi Observasi (skala Likert)

Tingkat pencapaian	Kualifikasi
90% - 100%	Apik banget
80% - 89%	Apik
70% - 79%	Cukup
60% - 69%	Kurang
50% - 59%	Kurang banget

2) Analisis Asil Tes Siswa

Asil tes siswa dianalisis kanthi dheskriptif kuantitatif, analisis iki saka asil pitakonan-pitakonan (soal) kang wis digarap dening siswa kanthi indhividu. Dhata saka asil pasinaon siswa bisa dianalisis kanthi rumus:

$$M = \frac{\sum fx}{N} \times 100\% \text{ (Indarti, 2008:26)}$$

Katrangan:

M : biji rata-rata (mean)

Σfx : jumlah sakabehe bijine siswa
 N : cacah siswa
 Sawise iku, banjur digoleki persentase ketuntasan klasikal kanthi rumus :

$$P = \Sigma / \text{siswa sakelas} \times 100\%$$

Katrangan :
 P = persentase katuntasan klasikal
 Σ = jumlah siswa kang tuntas

Sajrone panliten iki wewatesan minimal siswa, yaiku 75%, amarga kriteria ketuntasan minimal pelajaran basa Jawa ing SMPN 2 Sumbergempol yaiku 75.

$$\text{ketuntasan pasinaon individu} = \frac{\Sigma \text{ biji kang diolehake siswa}}{\Sigma \text{ biji maksimum}} \times 100$$

Itung-itungan prosentase kanthi nganggo rumus ing ndhuwur salaras karo indhikator *keberhasilan* kang bakal digayuh siswa sajrone pamulangan basa Jawa kanggo kriteria ketuntasan klasikal yaiku 75%.

KKM Mapel Bahasa Jawa kelas VIII C

Kriteria ketuntasan		Kualifikasi
Individu	Klasikal	
≥ 75	$\geq 80\%$	Tuntas
< 75	$< 80\%$	Ora tuntas

Ngitung rata-rata kelas
 Nggoleki rata-rata asil pasinaon siswa klasikal, bisa nganggo rumus ing ngisor iki.

$$X = \frac{\Sigma x}{N}$$

Katrangan:
 X : biji rata-rata (mean)
 Σfx : jumlah sakabehe bijine siswa
 N : cacah siswa (Aqib, 2009: 40)

Indhikator Kasile Pasinaon

Kasil lan orane pasinaon bisa diukur saka ana utawa orane owah-owahan kang nuju marang kemajuan/kabecikan. Indhikator iki bisa dideleng saka pangrembakane proses pasinaon ing kelas, yaiku:

- (1) Proses pasinaon ditindakake kanthi nyenengake.
- (2) Siswa sregep lan aktif sajrone proses pasinaon.
- (3) Minat lan grengsenge siswa saya mundhak sajrone pasinaon gawe rangkuman materi.

Kasile pasinaon iki bisa dideleng saka asil garapane siswa (*produk*). Kasile pasinaon iki didhasarake saka garapane siswa sajrone ngerjakake soal ngenani sandhangan wyanjana, kanthi nggunakake teknik TAI. Biji kabeh (*keseluruhan*) sadhware biji ketuntasan minimal yaiku 75.

ANDHARAN ASIL PANLITEN

Asil Analisis Dhata Kelas VIII C

Ing kelas iki cacah siswa 27 siswa. Siswa kasebut kaperang saka 15 siswa lanang lan 12 siswa wadon. Panliten iki katindakake kanthi 2 siklus.

Siklus 1

Ing siklus iki ditindakake tanpa nggunakake type Pasinaon. Pamulangan ditindakake tanggal 11 Agustus 2015, jam 07.40-09.00 kanthi cacah siswa 27. Panliten katindakake kanthi 4 tahapan, yaiku ngrancang pamulangan, nindakake pamulangan, observasi, lan refleksi. Ing kene panliti minangka guru lan proses pamulangane adhedhasar RPP kang disedyakake.

(1) Tahap Ngrancang Pamulangan

Ing tahap iki panliti nyiyapake prangkat kang digunakake ing pamulangan, yaiku RPP kang dijangkepi karo materi, Lembar Kerja Siswa (LKS), lembar observasi, lan Lembar Penilaian (LP).

(2) Tahap Nindakake Pamulangan

Ing proses pamulangan iki ditindakake miturut RPP kang wis disiyapake. Ing RPP iki ana 3 tahap kagiyatan, yaiku pambuka, inti, lan panutup.

(3) Tahap Observasi

Adhedhasar pamulangan kang wis ditindakake uga diolehake dhata pambiji asil observasi. Observasi ditindakake dening observer, yaiku Rini Subekti, S.Pd minangka guru Bahasa Jawa kelas VIII C ing SMPN 2 Sumbergempol. Asil observasi diolehake saka aktivitas siswa lan guru nalika proses pamulangan lumaku. Asil pambiji observasi ing siklus 1 kaya andharan iki.

(a) Asil Observasi Aktivitas Guru

Observer ngamati aktivitase guru nalika nindakake proses pamulangan. Itungan nudhuhake yen aktivitase guru ing siklus 1 kagolong kriteria “kurang” kanthi persentase 63,3%, yaiku ana ing rentang 60%-69%. Diwiwiti saka mbuka pelajaran, ing bab iki observer maringi skor 3. Nalika mbuka pelajaran guru ora nindakake presensi mula guru oleh skor 3 kanthi kriteria cukup. Isih ing tahap pambuka, ngenani apersepsi guru wis nindakake apersepsi kanthi apik lan oleh skor 4, kanthi kriteria apik. Nalika apersepsi guru nggayutake antarane pamulangan sadurunge lan kang arep disinaoni saliyane iku uga digayutake karo kahanan saiki. Ing kene ngenani kompetensi kang pengin digayuh, guru amung ngandharake garis besar saka kompetensi kasebut, mula guru oleh skor pambiji 3 kanthi kriteria cukup.

b) Observasi aktivitas siswa

Asil observasi aktivitas siswa diolehake saka aktivitase siswa nalika proses pamulangan lumaku kang diamati dening observer kanthi pepricen skor 2=2; 3=5; 4=1 lan aktivitas maksimal yaiku 40. Dhata aktivitas siswa kasebut bisa diitung kaya mangkene:

$$P = \frac{(2 \times 2) + 3 \times 5 + (4 \times 1)}{40} \times 100\% \\ = \frac{4 + 15 + 4}{40} \times 100\%$$

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIII C SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

$$= \frac{23}{40} \times 100\%$$

$$= 0,575 \times 100\%$$

$$= 57,5\%$$

Asil itungan kasebut nudhuhake manawa aktivitas siswa sajrone proses pamulangan ing siklus 1 ana kang kurang lan cukup. Kanthi rata-rata aktivitas siswa 57,5% kalebu ing kategori “kurang banget”, yaiku ing rentang 50%- 59%. Bab iki dibuktekake saka anane pambiji 2 kanthi kriteria “kurang” cacah 2 poin, yaiku (1) takon lan medharake pamawas, lan (2) siswa menahi umpan balik. Ing kene bisa diarani yen rong poin kasebut minangka alangan sajrone siklus 1.

c) Asil tes siswa siklus 1

Ing siklus iki dhata kang diolehi saka kagiyatan pamulangan arupa asil pambiji saka LP. Siswa dinyatakake tuntas yen bijine bisa nggayuh KKM, yaiku biji 75 kaya kang wis ditemtokake ing SMPN 2 Sumbergempol. Kanthi skor maksimal 5 saben soal, lan biji maksimal 100,asil dhata pambiji saka kemampuane siswa siklus 1, kaya ing tabel. Ing kelas iki cacah siswa 27 siswa. Siswa kasebut kaperang saka 15 siswa lanang lan 12 siswa wadon. Asil tes ing siklus 1 kasebut bisa direkapitulasi ing table.

No.	Uraian	Asil Siklus I
1.	Nilai rata-rata tes	67,4
2.	Cacah siswa kang tuntas	15
3.	Cacah siswa kang ora tuntas	12
4.	Persentase ketuntasan klasikal	55,6%

Adhedhasar tabel kasebut bisa diweruhi biji rata-rata asil sinau siswa $1820:27= 67,4$. Persentase katuntasan sinau 55,6%, kanthi siswa kang tuntas ana 15 saka cacah siswa 27. Asil dhata kasebut nudhuhake yen kelas iki durung tuntas sacara klasikal, amarga persentase katuntasane amung 55,6% saka persentase katuntasan klasikal kang ditemtokake dening SMPN 2 Sumbergempol 75%.

d) Refleksi

Asil tes lan observasi dadi landhesan anane refleksi minangka tahap kang pungkasan kudu dilakoni sajrone PTK, ing kene panliti nggoleki kakurangan lan kaluwihan kang ditindakake kanggo didandani sabanjure. Sajrone proses pamulangan kang wis ditindakake ing siklus 1 kasebut durung bisa nemokake kaluwihan, nanging kakurangan. Kakurangan ing kene bisa uga diarani alangan sajrone siklus 1.

Kakurangan kasebut ing antarane, yaiku :

- a) Guru anggane menahi motivasi kurang
- b) Pengelolaan wektu lan pengondhisian kelas kudu luwih digatekake
- c) Guru kurang nggatekake tingkat pamahaman siswa sajrone proses pamulangan

- d) Guru kurang tliti lan luwih ketara kesusu sajrone ngandharake materi
- e) Pengemasan materi kurang narik kawigaten siswa saengga siswa kurang aktif lan rame dhewe.
- f) Siswa kurang nggatekake apa kang diandharake dening guru.

Saka kakurangan-kakurangan kasebut, kudu ditindakake revisi kanggo siklus sabanjure supaya bisa luwih apik lan kasil. Revisi kang bisa ditindakake ing siklus sabanjure yaiku:

- a) Guru kudu luwih trampil sajrone menahi motivasi siswa. Sajrone proses pamulangan siswa dijak luwih aktif, salah sijine ing proses aperepsi lan refleksi.
- b) Guru kudu luwih nggatekake lan ngrencanakake alokasi wektu kanthi luwih tliti, lan tumemen. Guru uga kudu bisa nguwasahi kahanan kelas lan siswa.
- c) Guru kudu nggatekake tingkat pamahaman siswa, luwih peka tumrap respon siswa sajrone proses pamulangan.
- d) Nalika ngandharake materi menyang siswa guru kudu luwih tlaten lan tliti, aja kesusu supaya gampang dipahami dening siswa.
- e) Pengemasan materi kudu didandani supaya bisa narik kawigaten siswa. Kanthi pengemasan kang prasaja siswa diajab bisa luwih aktif lan nggatekake andharan materi.

Siklus 2

Beda karo siklus sadurunge, siklus 2 iki ditindakake kanthi nggunakake type Pasinaon. Kagiatan pamulangan ing siklus 2 iki ditindakake tanggal 25 Agustus 2015 ing kelas VIII C SMP Negeri 2 Sumbergempol jam 07.40-09.00, kanthi cacah siswa 26 amarga salah siji siswa ijin. Ing kene uga ditindakake kanthi 4 tahap, yaiku (1) ngrancang pamulangan, (2) nindakake pamulangan, (3) observasi, lan (4) refleksi. Kanggo luwih jangkepe tahap-tahap kasebut diandharake ing sabanjure.

1) Tahap Ngrancang Pamulangan

Ing tahap iki ora beda adoh karo tahap sadurunge, luwih dhisik panliti nyiyapake prangkat kang digunakake ing pamulangan. Prangkat kasebut yaiku, nyiyapake type Pasinaon, RPP kanthi nggunakake type Pasinaon kang dijangkepi karo materi, Lembar Kerja Siswa (LKS), lembar observasi, lan Lembar Penilaian (LP). Prangkat pamulangan luwih jangkepe ana ing lampiran.

2) Tahap Nindakake Pamulangan

Panliten ditindakake kanthi 1 patemon, yaiku 2 x 40 menit. Ing kene panliti minangka guru lan proses pamulangan ditindakake adhedhasar RPP kang disedyakake. Proses pamulangan iki ditindakake miturut RPP kang wis disiyapake. Kayadene RPP salumrahe, ing RPP iki ana 3 tahap kagiyatan, yaiku pambuka, inti, lan panutup.

3) Observasi

Observasi iki ditindakake dening observer kanthi ngamati aktivitas guru nalika nindakake proses pamulangan nggunakake modhel TAI ing kelas VIII C.

a) Observasi aktivitas guru

Adhedhasar persentase aktivitas guru yaiku $43:50 \times 100\% = 86\%$, kanthi persentase kasebut, mula aktivitas guru kalebu kriteria “apik”. Aktivitas guru ing siklus iki ana undhak-undhakan yaiku saka 63,3% dadi 86%, dadi undhak-undhakane 22,7%. Rata-rata aktivitas guru 4,3 kang kalebu apik. Anane undhak-undhakan ing siklus 2 saengga kalebu kriteria apik banget iki amarga ing siklus iki guru luwih aktif tinimbang siklus 1. Sajrone pamulangan iki guru mbimbing lan ngarahake siswa kanggo ngenal lan bisa nggunakake modhel TAI. Ing siklus iki guru isih ing tahap pengenalan type Pasinaon, mula siswa durung bisa kanthi lancar nggunakake type Pasinaon. Guru nuntun siswa kanggo nyemak type Pasinaon ing saben perangan saka type Pasinaon kasebut. Saliyane iku, guru uga menehi bimbingan tumrap siswa kanggo nggunakake type Pasinaon.

b) Observasi aktivitas siswa

Observasi aktivitas siswa ditindakake dening observer tumrap aktivitas siswa nalika guru nindakake proses pamulangan ing kelas kanthi nggunakake metodhe TAI. Asil aktivitas siswa kalebu ing kriteria cukup, yaiku rata-rata 3,8. Persentase aktivitas siswa yaiku 76%. Asil itungan kasebut mbuktekake yen aktivitas siswa saka siklus 1 menyang siklus 2 ana undhak-undhakan 18,5%, yaiku saka 57,5% dadi 76%. Anane undhak-undhakan iki bisa didadekake indikator yen pamulangan ing siklus 2 iki kasil. Aktivitas siswa sajrone siklus 2 iki kalebu kriteria “cukup” amarga ana ing rentang 70%-79%.

c) Asil tes siswa

Adhedhasar tabel asil tes siswa bisa diweruhi yen cacah siswa kang tuntas ana 21, lan siswa kang ora tuntas ana 5 siswa. Banjur rata-rata biji kelas yaiku $(2080: 26) = 80$. Dhata-dhata kasebut nudhuhake persentase katuntasan klasikal yaiku $(21: 26) \times 100\% = 80,8\%$. Siswa bisa ditemtokake tuntas jalaran asil biji nudhuhake persentase sadhuwure 75%. Asil dhata kasebut banjur direkap ing tabel ing ngisor iki.

Table 4.1.2 b) Rekapitulasi Asil Tes ing Siklus

2

No	Uraian	Asil Siklus 2
1.	Nilai rata-rata tes	80
2.	Cacah siswa kang tuntas	21
3.	Cacah siswa kang ora tuntas	5
4.	Persentase katuntasan belajar	$80,8\% = 81\%$

Adhedhasar tabel kasebut bisa diweruhi yen ing siklus 2 iki ana undhak-undhakan ing saben kriteria. Bab iki bisa dibuktekake saka rata-rata kelas

sandhuwure KKM lan katuntasan klasikal. Siswa kang sadurunge ora tuntas wis bisa tuntas. Persentase katuntasan klasikal yaiku 81%, ana ing sandhuwure KKM klasikal ing SMPN 2 Sumbergempol, 75%.

Asil kasebut uga mbuktekake yen kanthi type Pasinaon iki bisa mbiyantu siswa ngowahi semangat kanggo sinau. Kagiyan pamulangan kanthi nggunakake metodhe TAI bisa nuwuhake kahanan pamulangan kang beda saka sadurunge. Kanthi type Pasinaon iki kacipta swasana pamulangan kang nyenengake amarga siswa ora amung nampa materi bae nanging bisa luwih aktif kanthi sinau dhewe. Anane dolanan lan latihan soal kang diwenehi tetenger bener lan salah bisa narik kawigaten siswa, saengga siswa ora rumangsa waleh.

4) Refleksi

Ing siklus 2 iki uga ditindakake refleksi sajrone proses pamulangan, kanggo nggoleki kaluwihan lan kakurangan kang bisa didadekake revisi kanggo panliten sabanjure. Siklus 2 iki wis ana undhak-undhakan lan bisa diarani kasil. Kaluwihan kang ana ing siklus iki yaiku kang bisa mrantasi kendhala kang ana ing siklus iki lan siklus sadurunge, yaiku:

- Penyajian materi lumantar penugasan kang nggunakake type Pasinaon TAI minangka bab anyar kanggone siswa. Bab iki bisa dadi tambahan pengetahuan tumrap siswa lan guru.
- Pamulangan kanthi nggunakake type Pasinaon TAI bisa nuwuhake undhak-undhakan sajrone aktivitas guru lan siswa.
- Pamulangan kanthi nggunakake type Pasinaon TAI iki bisa ndadekake swasana lan kahanan kelas luwih nyenengake saengga bisa narik kawigaten siswa marang pamulangan iki.
- Kanthi anane type Pasinaon TAI, keaktifan lan kawasisan siswa bisa mundhak.
- Kahanan kelas luwih bisa dikontrol dening guru. Saengga bisa mujudake kahanan kang dikarepake miturut RPP lan tujuwan pasinaon.

Siklus iki wis bisa diarani kasil, mula kakurangan ing kene ora kudu ditindak lanjuti menyang siklus sabanjure. Kagiyan panliten cukup teka siklus 2 bae. Kakurangan ing siklus iki ora beda adoh saka siklus sadurunge, yaiku:

- Ruang kang digunakake kanggo panliten kurang jembar lan ora kabeh siswa bageyan kursi, saengga siswa lungguh kanthi dhempetan lan ana kang lungguh dhesel-dheselan.

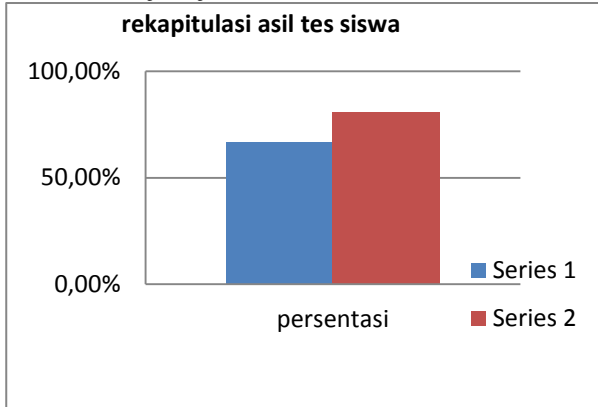
Kagiyan pamulangan kang ditindakake ing siklus 2 iki bisa nggundhakake kawasisan nulis siswa. Siswa bisa luwih aktif lan semangat sajrone proses pamulangan, amarga type Pasinaon iki bisa nyuguhake kahanan pamulangan kang beda saka sadurunge. Bab kasebut dibuktekake saka asil sinau lan aktivitas siswa kang ngalami undhak-undhakan.

Rekapitulasi Asil Tes Siswa Kelas VIII C ing Siklus 1 lan Siklus 2

Adhedhasar asil tes siswa sajrone pamulangan

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIIIC ING SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

nulis sandhangan wyanjana kang ditindakake ing kelas VIIIC, nudhuhake yen ana undhak-undhakan ing saben siklus. Ing siklus 1 biji rata-rata siswa kelas VIIIC 67,4 kanthi persentase katuntasan klasikal 55,6%. Asil saka siklus 1 iki durung bisa nggayuh KKM kang ditemtokake yaiku 75 lan katuntasan klasikal 75%. Bab iki amarga siswa durung paham lan durung kulina kanggo nulis aksara Jawa. Saka asil kasebut dibutuhake tindak lanjut, yaiku ing siklus 2. Grafik kasebut nudhuhake undhak-undhakan biji siswa ing saben sikluse. Kelas VIIIC ana undhak-undhakan biji sajumlah 12,6.

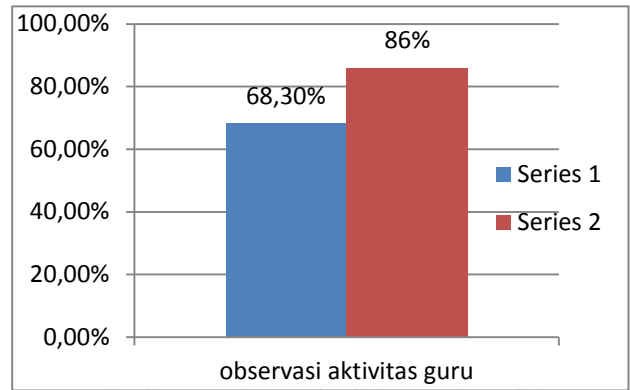

Asil ing siklus 2, kang ditindakake kanthi nggunakake type Pasinaon TAI nudhuhake biji rata-rata ing kelas VIIIC 80, lan katuntasan klasikal 81%. Saka asil rata-rata lan persentase siswa ing saben siklus nudhuhake yen ana undhak-undhakan kang apik. Biji siswa wis bisa nggayuh KKM kang ditemtokake, semono uga katuntasan klasikal. Undhak-undhakan asil tes siswa sajrone pamulangan nulis sandhangan wyanjana ing kelas VIIIC ing saben sikluse bisa dideleng ing grafik. Adhedhasar observasi siklus 1 lan siklus 2 nudhuhake undhak-undhakakan asil tes siswa nulis sandhangan wyanjana sajrone pasinaon, bab kasebut nudhuhake pasinaon kanthi nggunakake metodhe pasinaon TAI bisa ngundhakake asil pasinaon siswa sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana.

Rekapitulasi Observasi Aktivitas Guru ing Kelas VIIIC ing Siklus 1 lan 2

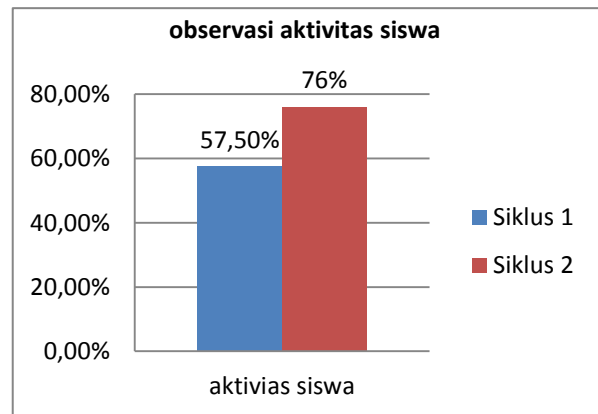
Adhedhasar dhata asil observasi aktivitas guru sasuwene proses pamulangan ing siklus 1 lan siklus 2, nudhuhake yen ana undhak-undhakan. Nalika siklus 1 asil observasi aktivitas guru ing kelas VIIIC ngolehake biji 63,3% kang kalebu kriteria kurang. Kakurangan-kakurangan ing saben kelas asil siklus 1, banjur didandani ing siklus 2. Kanthi asil revisi saka siklus 1, diolehake asil ing siklus 2 kang kalebu kriteria apik banget. Asil aktivitas guru siklus 2 ing kelas VIIIC yaiku 86%. Asil saka undhak-undhakan saben siklus ing rong kelas diandharake ing grafik.

Grafik 4.2.3 Asil observasi Aktivitas Guru ing Kelas VIIIC ing Siklus 1 lan siklus 2

Adhedhasar observasi siklus 1 lan siklus 2 nudhuhake undhak-undhakakan aktivitas guru sajrone pasinaon, bab kasebut nudhuhake pasinaon kanthi nggunakake metodhe pasinaon TAI bisa ngundhakake kewasisane guru sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana.

Rekapitulasi Observasi Aktivitas Siswa Kelas VIIIC ing Siklus 1 lan siklus 2

Asil observasi siswa ing siklus 1 lan siklus 2, nudhuhake ana undhak-undhakan ing saben kelas. Ing siklus 1 aktivitas siswa ing kelas VIIIC gunggungne 57,5%. Asil kang digayuh dening siswa kasebut kalebu kriteria kurang banget lan kurang, dadi perlu diwenehi tindak lanjut ing siklus sabanjure. Asil saka refleksi ing siklus 1, nudhuhake yen siswa ora siyap kanggo kagiyatan pamulangan. Saliyane iku, siswa uga ora aktif. Mula saka iku ditindakake siklus 2 kanthi perlakuan kang beda, yaiku kanthi nggunakake type Pasinaon TAI. Ing siklus 2 aktivitas siswa ing kelas VIIIC yaiku 76%. Biji aktivitas siswa ing siklus iki nudhuhake kriteria cukup. Yen diwawas saka segi undhak-undhakan ing kelase, siswa wis nudhuhake undhak-undhakan kang apik. siswa ing saben kelas sajrone siklus 1 lan siklus 2 diandharake ing grafik.

Adhedhasar observasi siklus 1 lan siklus 2 nudhuhake undhak-undhakakan aktivitas siswa sajrone pasinaon, bab kasebut nudhuhake pasinaon kanthi nggunakake metodhe pasinaon TAI bisa ngundhakake kewasisane siswa sajrone pasinaon nulis sandhangan wyanjana.

PANUTUP

Dudutan

Saka asil analisis dhata lan pambiji kang wis diandharake ing bab IV bisa didudut yen pangembangan type Pasinaon TAI bisa ngundhakake kawasisan nulis sandhangan wyanjana ing aksara Jawa. Bab kasebut bisa didadekake indhikator yen modhel TAI iki efektif digunakake kanggo pamulangan. Salaras karo underan panliten, dudutan luwih jangkepe yaiku:

Efektifitas metodhe TAI bisa diweruhi saka kagiyatan pamulangan kang ditindakake ing kelas VIII C kanthi 2 siklus. Saliyane iku, uga saka asil observasi aktivitas siswa lan observasi aktivitas guru. Siklus 1 ditindakake tanggal 18 Agustus 2015 ing kelas VIII C. Ing siklus 1 iki biji rata-rata kelas VIII C sajumlah 67,4, kanthi persentase ketuntasan klasikal 55,6%. Asil observasi aktivitas siswa ngolehake pambiji 46%, banjur aktivitas guru ngolehake pambiji 63,3%. Kanthi asil kang diolehake ing siklus 1, mbutuhake tindak lanjut saengga ditindakake siklus 2. Siklus 2 ditindakake tanggal 25 Agustus 2015. Ing siklus 2 diolehake biji rata-rata kelas VIII C yaiku 80, kanthi ketuntasan klasikal 80,8%. Persentase observasi aktivitas siswa oleh pambiji 74%, banjur aktivitas guru 86%. Saka asil kang diolehake kasebut nuduhake yen kanthi modhel TAI ana undhak-undhakan kang dumadi ing saben kriteria. Saka asil sinau siswa lan ketuntasan klasikal, siswa wis bisa nggayuh KKM lan ketuntasan klasikal kang ditemtokake yaiku 75, lan 75%.

Asil rekapitulasi lan respon siswa kasebut nuduhake yen ing saben kriteria ditemokake undhak-undhakan, wiwit saka asil sinau siswa, ketuntasan klasikal, aktivitas siswa lan aktivitas guru. Saliyane iku, siswa uga menahi respon kang becik tumrap type Pasinaon iki, yaiku njangkepi kompetensi. Kanthi undhak-undhakan kang dialami lan respon becik kasebut bisa didadekake indhikator yen modhel TAI efektif digunakake kanggo pamulangan. Bab kasebut cundhuk karo hipotesis panliten kang ngandharake yen modhel TAI bisa ngundhakake kawasisan nulis sandhangan wyanjana aksara Jawa tumrap kelas VIII C ing SMPN 2 Sumbergepol, Tulungagung.

Pamrayoga

Saka asil kang diolehake lumantar panliten iki, diajab ana tindak lanjut kang ditindakake kanggo pangetrapane modhel Pasinaon kang orientasine siswa dening panliti liyane kanthi materi lan kawasisan kang beda. Kanggo calon guru lan calon panliti supaya bisa luwih kreatif lan inovatif sajrone nemokake terobosan anyar kang bisa ngatasi lan menahi solusi tumrap masalah kang ana sajrone proses pamulangan. Saliyane iku, kanggo para guru kudu bisa luwih kreatif sajrone nindakake pamulangan kanthi anane perkembangan IPTEKS kang sangsaya ngrembaka.

DAFTAR PUSTAKA

- Ali, M. 2006. *Metodologi Riset Pendidikan Teori dan Praktek*. Surabaya : Unesa university press.
- Antunsohono. 1953. *Reringkesaning Pasamasastra Djawi*. Yogyakarta: Soejadi.
- Arikunto, Suharsimi. 2006. *Prosedur Penelitian*. Yogyakarta: Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian*. Yogyakarta: Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharmini. 2011. *Penelitian Tindakan Kelas*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Arikunto, Suharsimi. 1998. *Prosedur Penelitian*. Yogyakarta: Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharsimi. 2006. *Prosedur Penelitian*. Jakarta: Rineka Cipta
- Departemen Pendidikan Nasional. 2001. *Kamus Besar Bahasa Indonesia Edisi III*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Hadi, Sutrisno. 2004. *Statistik Jilid 2*. Yogyakarta : ANDI
- Hamalik, Oemar. 2002. *Psikologi Belajar dan Mengajar*. Bandung: Sinar Baru Algesindo.
- <http://www.sarjanaku.com/2011/08/pengertian-menulis-menurut-html-9diakses-23/05/15,-pukul-15:12>.
(diakses diinternet <http://digilib.unpas.ac.id/download.php?id=4259>)
- Indarti, Titik. 2008. *Penelitian Tindakan Kelas (PTK) dan Penulisan Ilmiah..* Surabaya : UNESA FBS
- Joni T., Raka. 1980. *Strategi Belajar Mengajar: Suatu Tujuan Pengantar*. Jakarta: Proyek Pengembangan Pendidikan Guru (P3G)
- Kunandar. 2008. *Langkah Mudah Penelitian Tindakan Kelas Sebagai Pengembangan Profesi Guru*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persida.
- Mukhlis, Abdul. (Ed). 2000. *Penelitian Tindakan Kelas*. Makalah Panitia Pelatihan Penulisan Karya Ilmiah untuk Guru-guru se-Kabupaten Tuban.
- Nasution, S. 1992, *Metode Penelitian Naturalistik Kualitatif*, Tarsito, Bandung.
- Nazir, Moh. 1988. *Metode Penelitian*. Jakarta: Ghalia Indonesia.

**UPAYA NINGKATAKE PASINAON
NULIS SANDHANGAN WYANJANA LUMANTAR MODHEL PASINAON KOOPERATIF
TYPE TEAM ACCELERATED INSTRUCTION (TAI)
SISWA KELAS VIII C ING SMPN 2 SUMBERGEMPOL TULUNGAGUNG**

- Nur, Moh. 2001. *Pemotivasian Siswa untuk Belajar*. Surabaya. University Press. Universitas Negeri Surabaya.
- Padmasoekatja, S. 1986. *Paramasastra Jawa*. Surabaya: P.T. Sitra Jaya Murti.
- Padmosoekotjo, S. 1960. *Wewaton Panulise Basa Jawa Nganggo Aksara Jawa*. Surabaya: PT. Citra Jaya Murti.
- Padmosoekotjo, S. 1986. *Kasusastran Djawi*. Djokdja: Hien Hpp Sing.
- Pairin M. Basir, Udjang. 2014. *Ketrerampilan Menulis*. Surabaya: Bintang.
- Sadiman, Arief S dkk. 2006. *Type Pasinaon Pendidikan*. Jakarta : PT Raja Grafindo Persada
- Sanjaya, Wina. 2009. *Penelitian Tindakan Kelas*. Jakarta : Kencana
- Sardiman.2010. *Interaksi dan Motivasi Belajar Mengajar*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada
- Sugiyono. 2012. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Suyitno, Amin.2007. *Pemilihan Model-Model Pembelajaran dan Penerapannya di Sekolah*. Semarang: Universitas Negeri Semarang